

A kolhozrendszer kiépítésének története Haranglábban 1944–49 között**

Rezümé. Kárpátalján, 1944 őszén, a Vörös Hadsereg megjelenésével megkezdődött a szovjetrendszer módszeres, áldozatokat nem kímélő kiépítése a térségben. A szovjet megszállás, majd az azt követő kommunista hatalomépítés alapjaiban változtatta meg Kárpátalja politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedését, a régió etnikai arculatát.

A kutatásban vizsgált Harangláb nevű település Kárpátalja alföldi részének magyarlakta kis községe, amely egykori Lónyai-birtokként a Beregszászi járás északnyugati csücskében, közvetlenül az ukrán–magyar határ mentén helyezkedik el. Jelen tanulmány is egy mikrotörténeti kutatás eredményeként született írás, melynek célja egy minél átfogóbb kép kialakítása arról, hogy hogyan jelent meg, majd hogyan vált uralkodóvá a szovjetrendszer és annak egyik legmeghatározóbb velejárója, a kolhozrendszer a településen, és ez milyen változást idézett elő, valamint milyen hatást gyakorolt a lakosság életére és mindennapjaira nézve. A levéltári források, a szakirodalomban szereplő adatok, valamint az oral history alkalmazása révén kapott információk segítségével törekszünk minél teljesebb és átfogóbb képet nyújtani a vizsgált település kolhozosításáról, annak következményeiről. *Kulcsszavak:* Kárpátalja, kollektív gazdaságok, szovjet rezsim, Harangláb, vidéki történelem.

Резюме. Восени 1944 року одразу після приходу Червоної армії на Закарпатті розпочалася методична побудова радянської системи, яка часто супроводжувалася жертвами. Радянська окупація та подальша розбудова комуністичної влади кардинально змінили політичну, економічну, соціальну та етнічну структуру краю.

Об'єктом аналізу в статті є невелике угорське село Горонглаб, розташоване в низовинній частині Закарпаття, в північно-західних землях Березівщини вздовж українсько-угорського кордону. Раніше село входило до володіння графа Лоняї.

У публікації простежено, як з'явилася а потім стала домінуючою в селі радянська влада, зокрема один із її найпоказовіших елементів – колгоспна система. З'ясовано, які зміни це принесло, як вплинули ці зміни на життя і побут на населення. У створенні повної і всебічної картини нам допомогли архівні джерел, наукові публікації, спогади очевидців.

Ключові слова: Закарпаття, колективізація, радянська система, Горонглаб, історія села

Rezümé. Resume. In the autumn of 1944 when the Red Army appeared in the territory of Transcarpathia the Soviet systemic extension started in the region. The Soviet occupation and the follow-up communist extension crucially changed the political, economical and social set-up of Transcarpathia and the region's ethnical face as well.

The examined settlement which is called Harangláb is a village inhabited by Hungarians and is located in the lowland part of Transcarpathia. Harangláb as a former estate of Lónya can be found in the Northwest corner of the District of Beregszász, directly next to the Ukrainian – Hungarian border.

Present work is the result of a micro historical research which aim is to form a picture about how the Soviet system and one of its most significant concomitant, the collective farm system appeared in the settlement and what effects it had on the life of the population. With the help of the archival data and the information gained from the oral history we intent to give an overall picture of the process of making collective farms in Harangláb.

Keywords: Transcarpathia, making collective farms, Soviet regime, Harangláb, rural history.

* 2018-ban II. évfolyamos történelem szakos hallgató (mesterképzés), II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. * У 2018 році 2-го курсу історичної спеціальності (магістратура), Закарпатський Угорський Інститут ім. Ференца Ракоці II. * In 2018 2nd year History major student (Master of Arts), Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

** A tanulmány elkészítését Magyarország Collegium Talentum 2018 programja támogatta. A kéziratot Molnár D. Erzsébet (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) lektorálta.

Bevezetés

Az 1944-es szovjet megszállás, majd az azt követő kommunista hatalomépítés alapjaiban változtatta meg Kárpátalja politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedését, a régió etnikai arculatát. A Szovjetunió szétesése előtt a hatalomváltást csak a szovjet ideológiának megfelelően lehetett láttatni, kizárólag propagandacélokat szolgáló művek láthattak napvilágot. Bár az azóta eltelt időszakban jelentek meg a régió szovjetizálását, vagy annak különböző aspektusait bemutató írások, ezek túlnyomó többsége a Kárpátalján végbemenő folyamatokat makrotörténeti szinten mutatják be.¹ Azonban az események minél teljesebb megismerése érdekében elengedhetetlen és célszerű „a nagy kérdésekre kis helyen keresni a választ,”² vagyis a téma mikrotörténeti feltárása, az egyéni sorsok bemutatása.

A kutatásban vizsgált Harangláb nevű település Kárpátalja alföldi részének magyarlakta kis községe, amely egykori Lónyai-birtokként a Beregszászi járás északnyugati csücskében, közvetlenül az ukrán–magyar határ mentén helyezkedik el.

A munka egy mikrotörténeti kutatás eredményeként létrejövő tanulmány, melynek célja egy minél átfogóbb kép kialakítása arról, hogy hogyan jelent meg, majd vált uralkodóvá a szovjetrendszer, és ez milyen hatással volt a lakosság életére nézve, valamint milyen változásokat eszközölt a szovjetizálás egyik legfőbb velejárója, a kolhozrendszer kialakítása a településen.

A levéltári források feldolgozásával, az oral history által nyert információk egymással és a forrásokkal történő összevetésével, valamint a szakirodalomban

¹ Lásd a Kárpátalja szovjetizálásával foglalkozó műveket a teljesség igénye nélkül: DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991) – A Kárpátaljai magyarságot ért atrocitások, sérelmek vázlatos története levéltári források, egyéb dokumentumok alapján*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014.; FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*, Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó, Galáta–Dunaszerdahely, 2002.; BARANYI Béla (szerk.): *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2009.; BOTLIK József–DUPKA György: *Ez hát a hon...Mandátum-Universum*, 1991.; BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti- Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.; BOTLIK József–DUPKA György: *Magyarlakta települések Ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.; CSANÁDI György: *Sorfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004.; DUPKA György: *Autonómia-törekvések Kárpátalján*. Intermix kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.; DUPKA György: *Egyetlen bűnik magyarságuk volt*. Patent–Intermix, Ungvár–Budapest, 1993.; DUPKA György: *Halottaink 1944–1959*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014.; FEDINEC Csilla–VEHES Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010; VEHES Mikola–MOLNÁR D. István –OSZTAPÉC Jurij–OFINCINSZKI Román–TOKAR Marian–FEDINEC Csilla–CSERNYICKÓ István: *Kárpátalja Évszámokban (1867–010)*. Hoverla Kiadó, Ungvár, 2011.; DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014.; BRENOVIC László: *Kárpátalja terület, 1939. március–1944. október*. In Baranyi Béla: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2009.

² SZIJÁRTÓ M. István: *A mikrotörténelem*. In BODY Zsombor–Ö. KOVÁCS József: *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Elérhető: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevezetes_a_tarsadalomtortenetbe/ch05s04.html, 2017. 05. 22.

szereplő adatok lehetőség szerinti feldolgozása révén törekszünk minél teljesebb képet nyújtani a vizsgált település szovjetizálásáról, és annak következményeiről.

A térségben végbemenő szovjetizálás egyik leglátványosabb eleme a kolhozosítás volt, amely alól Harangláb települése sem képezett kivételt. A község kolhozosításának iratanyagai a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár 994 fondjában találhatóak, melyek között pontos adatokat és információkat találhatunk a kolhoz megalakulásáról, tagjairól, struktúrájáról, intézkedéseiről és működéséről, amelyek által rekonstruálható a kolhozosítás folyamata Haranglábban mint a szovjet agrárpolitika kárpátaljai megvalósításának egyik szegmense.

A szovjet csapatok bejövetele

Kárpátalján 1944 őszén, a Vörös Hadsereg megjelenésével megkezdődött a szovjetrendszer módszeres, áldozatok nem kímélő kiépítése a térségben. A Keleti-Kárpátok hadművelet végén, 1944. október 27-én került szovjet megszállás alá – Bótrággal egyetemben – Harangláb község is.³ Ettől kezdve minden tekintetben megfigyelhető a szovjet irányítás a térségben. Minden bizonyosan meghatározó nap volt a település lakosai számára, amikor az első szovjet katona átlépte a község határait, ugyanis ez egy olyan rendszer meggyökereztetésének a kezdete volt, amely alól sokáig nem volt lehetőség a szabadulásra.

Az témával kapcsolatosan készített interjúk legtöbbször arról számolt be, hogy a szovjet katonák Haranglábban csak átvonultak és semmiféle harci tevékenységről nem adnak tudósítást: „*Nem harcoltak csak Eszenybe, Szalókán, meg Csapba.*”⁴ *Itt csak átvonultak Haranglábban keresztül.*”⁵ *Csak átmentek Magyarba, harcolni nem harcoltak itt.*”⁶

A bevonuló csapatoknak viszont csak egy része haladt tovább, másik részük ott maradt a településen, akiknek szállásáról és ételmezéséről a lakosságnak kellett gondoskodnia. Mint ahogy Kárpátalja más településein is, a bevonuló szovjet katonák elszállásolását úgy oldották meg, hogy több falubelinel egy-egy szobát átengedtek a katonák számára, nyilvánvalóan nem önszántukból, hanem a legtöbb esetben félelemből és kényszerből. A katonák jelenléte tehát a település lakosságának jelentős részére nehézséget rótt, amely állandósuló félelemérzettel is párosult.

A szovjet katonák jelenléte magával hozta a brutalitást is, amely a nők elleni erőszakoskodásban nyilvánult meg leginkább. Erről minden egyes adatközlő beszámolt, de legfőképpen azok, akik saját bőrükön is megtapasztalták, hogy mennyire jellemző volt a szovjet katonák fiatal lányok, nők felé történő erőszakossá-

³ История городов и сёл Украинской ССР. Закарпатская область. Институт историм Академим наук УССР, Киев, 1982.45.

⁴ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁵ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

ga: „A lányokat meg lefele fogdosták, Etelka vót nagylány, Ida, meg Hajdu Berta. Minálunk felfeküdtek hárman együtt a padra, ott kellett bujkálniuk. Mindig össze vissza kellett bujkálni. Felzárták a lányokat a padra.”⁷ „Hát minálunk is betörték. Annyira féltünk, hogy az ablakok közzé deszkát raktunk, mert a férfiakat már akkor elvitték. Minálunk is benyomták a középső ablakot a katonák. Azt mondta a katona, hogy neki magyar lány kell. Na, hát persze mindnyájan menekültünk magyar lányok. Édesanyám Bandival akkor vót állapotos, és le akarták fogni, én kiugrottam az ablakon, szaladtam Putrásná, menekülök az orosz katonától, de ott is katonák vótak. Akkor ezután egy ingbe mezítláb szaladok Nyorbáná, ott is ott volt a sok katona. Mindez már olyan fagyás formán volt, mezítláb szaladtam, végül Szikoráná kötöttem ki, odáig szaladtam. Ott sógorom hamar vizet melegített, mert teljesen csukának voltam fagyva. Így menekültem meg az orosz katona elől.”⁸

Miután a kommunista előjárók váltak a település vezetőivé, a falu lakosságának elmondása szerint bele kellett törödni az újonnan alakuló rendszerbe.⁹ Nem tehettek sok mindent ellene, ami ne járt volna megtorlással a szovjet hatóságok részéről. A szovjet csapatok megjelenésével Harangláb lakosainak az élete mérőben megváltozott. Az addig megszokott életforma jellemzői – magántulajdon, szabad vallásgyakorlat – módszeresen felszámolásra kerültek. A falubéli emberek mindennapja átszötte a szovjet hatóságok keltette félelemérzet a megannyi besűgás, kémkedés, letartóztatás miatt.

A szovjetrendszer megjelenésének szintúgy velejárója volt a térség talán legnagyobb megpróbáltatása, az úgynevezett háromnapos málenkij robot, amely a magyar férfiak 1944 novemberének végén történő elhurcolását jelentette.¹⁰ Az 1944. november 13-án megjelenő „Városparancsnokság 2. számú parancs”-a értelmében Haranglábban is elkezdtek összegyűjteni a kijelölt korhatárok között lévő férfiakat. Az 1945. július 2-án összeállított helyhatósági (Haranglábi Községi Népbizottság) lista alapján 62 férfi tartózkodott lágerben. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban található névsor két részből áll. Az első számú, amely a kényszermunkára hurcolt személyek listája, 32 civilként elhurcolt személy nevét tartalmazza (1899–1926 közötti születésűek). A második számú, amely a hadifogolyként elhurcolt személyek listája, 30 katonaként lágerbe került személy nevét tartalmazza. A civil elhurcoltak közül 23 fő hazatért, 9 fő meghalt a szolyvai és szombori lágerben.¹¹ A málenkij robot szörnyűségei olyan sebet okoztak, melyek azóta is erőteljesen élnek a hozzátartozók emlékezetében.

⁷ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁹ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰ CSANÁDI György: *Sorfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004. 171.

¹¹ KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70–75.

A haranglábi mezőgazdasági artele megalakulása

Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944 novemberében és 1945 januárjában alakította át a földbirtokviszonyokat. Az agrárreform szükségességével már Kárpátontúli Ukrajna népbizottságainak 1944. november 26-i munkácsi kongresszusa foglalkozott. Az újraegyesülést kimondó kiáltvány mellett megvitatta és határozatot hozott a földkérdés rendezéséről is. A Kárpátontúli Ukrajna falusi lakosainak, munkásainak és alkalmazottainak föld- és erdőterülettel való ellátásáról szóló határozat értelmében 52,7 ezer hektár földterületet osztottak szét az emberek között. A kiosztott földekből 35 ezer hektár elkobzott nagybirtok, 17,7 ezer hektár kisebb gazdálkodók földhasználatának korlátozása révén állt rendelkezésre. 1945. február 28-án a Néptanács határozatot hozott az elkobzott földterületek szétosztásának rendjéről.¹²

A szovjet időszakot megelőzően Kárpátalja tipikusan agrárjellegű és nyersanyagot szállító vidék volt. A munkaképes lakosság több mint 80%-a mezőgazdaságban dolgozott, az iparban nem egészen 10%-ukat foglalkoztatták.¹³ A cseh érában és a Magyarországhoz való hovatartozás idején több interjúalany elmondása szerint „mindenki saját maga tehetségéhez mérten dolgozott a saját földjén, boldogult, felhasználva minden eszközt, ami az övé volt.”¹⁴ Megállapítható, hogy a szovjetrendszer meghonosodása előtt elterjedt volt a magángazdálkodás fogalma és gyakorlata. Viszont a XX. század második felében alapvető átalakuláson mentek keresztül Kárpátalja falvai, így az általam vizsgált Harangláb község is. A település lakosai még magukhoz sem tértek a málenkij robot okozta traumából, a családokból hiányoztak a férfiak, nagy teher szakad az otthonmaradt nők nyakába, viszont az élet nem állt, nem állhatott meg.

A második világháború után a kárpátaljai falvak mezőgazdasági szempontból két gyökeres fordulatot értek meg. Az első az 1944–1945-ös agrárreform, a második pedig az 1946 és 1950 között végrehajtott totális kollektivizálás volt.¹⁵

A kollektivizálás elterjesztésének hathatós eszköze volt a párt és állami agitációs propaganda is, melyet elsősorban a rádió és a sajtó közvetített. Nem takarékoskodtak a pénzzel annak érdekében, hogy a legeldugottabb faluba is eljusson a „kolhoz és szovhoz szakirodalma”, valamint a filmhíradók és rövidfilmek a szocializmus előnyeiről. Így jutottak el különböző kisfilmek a településre is: „*agitációs filmeket mutattak, a Gál Berta háza falára vetítették, a filmen először szántottak, vajták a lyukat, a másik*

¹² Uo. 275.

¹³ OFICINSZKIJ Román: *Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája*. In: FEDINEC – VEHES (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 274.

¹⁴ Baranyi Dezső, (1946) Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2018. 09.30.

¹⁵ Oficinszkij: 2010. 274–275.

*már hozta befelé, amott megint másat csináltak, a végén meg már szedték az almát, egy-kettőre kész lett, a tudatlan falusiak azt hitték, hogy az úgy fog nőni.*¹⁶

*Mindeközben a sajtóban is egyre több cikk látott napvilágot, amely a közös, kollektív gazdálkodás előnyeit hirdette, legfőképpen hangsúlyozva azt, hogy a kolhozrendszer megalakulása és elterjedése magával hozza az életszínvonal javulását.*¹⁷ *A településre „kiküldöttek”*¹⁸ *érkeztek, akik elmagyarították a falusi lakosság számára, mit is jelent a kolhoz, a kollektív gazdálkodás, és milyen előnyökkel jár, ha a település és lakosai csatlakoznak, valamint szervező tevékenységet is kifejtettek annak érdekében, hogy mihamarabb kiépülhessen a kolhozrendszer Harangláb településén.*

A források alapján tudhatjuk, hogy a haranglábi kolhoz alakuló közgyűlésére 1948. augusztus 31-én került sor, melyen a jelenlévő 28 személy elfogadta és aláírta az alapszabályzatot. A jelenlévők közül került megválasztásra az ülésen a kolhoz elnöke, B Baranyi Bertalan, valamint helyettese, Biri Ferenc. A gyűlésen kiválasztásra került a megalakuló mezőgazdasági artel megnevezése is, amely a Vörös Csillag nevet kapta.¹⁹ A haranglábi kolhoz is a mezőgazdasági artel alapszabálymintája szerint jött létre, amelyet a rohammunkás-kolhozisták második össz-szövetségi kongresszusa fogadott el és 1935. február 17-én a SZSZKSZ Népbiztosainak Tanácsa és a SZK(b)P Központi Bizottsága hagyott jóvá.²⁰ Az 1935. február 17-én nyilvánosságra hozott alapszabályminta (primernijusztav) nyolc fejezetre tagolva részletesen szabályozta a kolhoz életét:

1. *Az artel célja és feladatai*
2. *A föld*
3. *A termelési eszközök*
4. *Az artel működése és vezetősége*
5. *A tagság*
6. *Az artel vagyona*
7. *Az munka megszervezése, díjazása és fegyelme*
8. *Az artel ügyeinek intézése*

Ez lett az az „alaptörvény”, amely a kolhozparasztok több nemzedékének életét befolyásolta, hiszen hivatalosan csak több mint három évtized múlva, 1969-ben fogadtak el újabb alapszabályt.

Az 1940-es évek végén Kárpátalja-szerte falugyűléseken hirdették ki, hogy mindenkinek be kell lépnie a kolhozba.²¹ A megalakulást követő időszakban gyűlések sokasága szötte át a mindennapokat. Előfordult, hogy egy hónapban kétszer, sőt háromszor is összehívták az embereket a Vörös Csillag kolhoz általános gyűlésére. Ezek

¹⁶ Estók Róza, (1942) Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2018. 09.30.

¹⁷ CSANÁDI: 2004.195.

¹⁸ Estók Róza, (1942) Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2018. 09.30.

¹⁹ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1.

²⁰ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 3.

²¹ OFICINSZKI: 2010.278.

a gyűlések azonos forgatókönyv szerint zajlottak: beszédet tartott a kolhozelnök, melyben vázolta a teendőket és a legapróbb részletekig beszámolt az elvégzettekről.²²

A további teendők sorában fontos volt az elnök mellett azoknak a kádereknek a megválasztása, akik különböző tisztségeket töltöttek be az újonnan létrejött kolhozban. Éppen ezért a Vörös Csillag kolhoz megalakulását követő öt nap múlva már sor került egy újabb gyűlésre, melyen 50 tag volt jelen. Itt került sor a brigadéros megválasztására, valamint új tagok felvételére. A gyűlés a kolhozelnök egyfajta propaganda beszédével kezdődött, melyben elmondta, hogy az ülés célja, hogy új tagokat vegyenek fel a haranglábi kolhozba. Hangsúlyozta, hogy sok probléma vár megoldásra, és hogy ha eközben akadnak is nézeteltérések, a munkát akkor is becsületesen el kell végezni, illetve, hogy igyekezni kell betartani a munkafegyelmet, hiszen ez visz előrébb és ez által fognak eredményeket elérni, hasznot hozni mind a kolhoz, mind pedig a kolhoztagok számára. A gyűlésen jelenlévők egyhangúan elfogadták 9 új tag felvételét a kolhozba.²³ A csoportvezető kiválasztása a kolhozelnök feladata volt, akinek a döntését egyhangúan elfogadták.²⁴

A kollektivizálás szervezése folyamatosan zajlott, melyhez számos eszközt vetettek be: kádereket telepítettek be Kárpátaljára, tovább folytatódott az erőteljes agitáció a kollektív gazdálkodás előnyeiről, könyörtelenül megadóztatták azokat a parasztokat, akik önállóan akartak gazdálkodni. A parasztokat állandó erkölcsi-pszichológiai nyomás alá helyezték, mondván, „az emberhez méltó élethez” a kolhozon keresztül vezet az út. A Kárpátalján lévő falvak lakosaival is megismertették a „szocialista verseny” fogalmát.²⁵ Harangláb lakosai előtt sem maradt tisztázatlan ez a kifejezés, hiszen az 1948. október 20-i általános gyűlés egyik napirendi pontja arról szólt, hogy a haranglábi mezőgazdasági artelnek miként kell bekapcsolódnia ebbe a „nemes” versenybe.²⁶

A szovjet retorikának az a sajátossága, melynek révén a leghétköznapibb történeteket is hatalmas, már-már megmosolyogtató körítéssel tárgyalják abszolút megfigyelhető Harangláb esetében is az 1948. október 31-i gyűlésen, ahol a burgonya szétválogatása volt az egyik napirendi pont. A kolhozelnök felszólalásában felhívta a figyelmet a burgonya fontosságára, hiszen – elmondása szerint – nincsen olyan ember a világon, aki még sosem fogyasztott volna burgonyát. Éppen ezért, a burgonya fontosságára való tekintettel, a kolhoztagoknak is egyre nagyobb figyelmet kell szentelni a növénynek. Tájékoztatta a jelenlévőket arról, hogy a tervek szerint 75 zsák burgonyára van szükségük, amit három nap alatt kellett összegyűjteniük. A burgonya összegyűjtésének és leadásának a napját 1948. november 3-ra tűzték ki.²⁷

²² OFICINSZKIJ: 2010.278.

²³ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 1

²⁴ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 1

²⁵ OFICINSZKIJ: 2010.277.

²⁶ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 7 od. zb. 2

²⁷ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 3-4.

A Vörös Csillag kolhoz rendelkezett egy szabóműhellyel is, aminek a beindítása nehézségekbe ütközött a kolhoz létrejöttét követően. Mivel pénzferrási lehetőségként vették számba, hangsúlyozták, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni neki, mint eddig tettek. Meghatározták a munka- és pénzügyi normákat. A pénzügyi normát az 1948. október 31-i gyűlésen egyhangúan el is fogadták a jelenlévők, melyet az 1. táblázat tartalmaz.²⁸

1. táblázat. Normák és árképzés a munkanapokban, a szabóműhelyben Haranglábbon a Vörös Csillag kolhozban, amelyet az 1948. október 31-i általános ülésen fogadtak el

<i>A munka megnevezése</i>	<i>Fajta</i>	<i>Ár</i>	<i>Árképzés a munkanapokban</i>
Férfiruha	I	280	8,75
Férfiruha	II	200	7,00
Férfiruha	II	150	5,25
Hosszú férfikabát	I	280	8,75
Rövid férfikabát	I	200	7,00
Női ruha	I	250	7,75
Női ruha	II	200	7,00
Nadrág	I	90	2,90
Nadrág	II	60	1,90
Nadrág	III	40	1,40

A kolhoz kiépítésének folyamatában állandó problémát jelentett az infrastruktúra hiánya, ami az eredményes termeléshez szükséges lett volna. 1948 novemberében az egyik legégetőbb probléma volt, hogy a kolhoz nem rendelkezett olyan helyiséggel, ahol tárolni lehetett volna a tavaszi vetőmagokat. A probléma megoldása gyanánt a kolhozelnök azt javasolta, hogy amíg nem találnak vagy építenek egy helyiséget, addig a község háza előtti területre szórják le, viszont ahhoz, hogy ez megfelelő körülmények között történhessen, szükség van faanyagra (valószínűleg a vetőmag befedéséhez, az időjárás viszonyosságok előli megóváshoz szükséges). A faanyag megvételehez szükséges anyagiakat oly módon akarták megteremteni, hogy a nem megfelelő minőségű búza és rozs vetőmagokat eladják. Ezt a javaslatot is, mint minden másat, a jelenlévők egyhangúan megszavazták. Meghatározták azt is, hogy a vetőmagok eladásából befolyt összegből 0,5 km³ faanyagot, faléceket fognak vásárolni. Érdekes, hogy bár még azt sem tudták, hogy mennyi pénz fog összegyűlni, de már megtervezték azt is, hogy a visszajáróból hagymát fognak vásárolni a veteményeskertbe. Az 1948. november 17-i nap volt kijelölve arra, hogy összehordják a vetőmagokat és ellenőrizték, melyik jó és melyik mehet eladásra.²⁹

²⁸ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 3-4.

²⁹ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 5.

Az agitációnak és a sokszori megfélemlítéseknek megvolt a hatása, hiszen már az 1948. december 12-i gyűlésen 140-en voltak jelen és 87 új tag felvételét szavazták meg a haranglábi kolhozba. 1948 decemberében – 4 hónappal a kolhoz megalakulása után – új elnök került a kolhoz élére Gerő Áron személyében, akinek idején került sor a vetőmag tárolására alkalmas helység problémájának a meglehetősen drasztikus megoldására:³⁰ kijelölték azokat a személyeket, akiknek a telkén önerőből és kemény munka által felépített saját csűr volt, és ez potenciális lehetőségként állt a kolhoz előtt. Az ő telkükön lévő csűröket, minden megkérdezés, engedélykérés nélkül kisajátította a kolhoz. Az egyik interjúalany elmondása szerint „*mivel a csűröket elhúzni nem tudták a szovjetek, ezért odavitték a jószágot, vetőmagot, mentek ilyen háromtagú bizottságok és mondták, hogy másnapra tegye rendbe a csűrt, mert hozzák a terményt. Az vót a legnagyobb baj, hogy, amikor beléptek a kolhozba orosz papírokat hoztak, meg irtak alá és nem értette a falusi mit is ír alá, és ha már ellenkezett volna ellene, meg mutatták, hogy te már aláírtad ezt, és ha nem adta volna a csűrt, akkor beperelték volna.*”³¹ Az interjúrészletet levéltári forrás is alátámasztja, hiszen az ülésről készült jegyzőkönyvben lefektették, hogy a kolhozelnök által kiválasztott személyeknek két nap alatt kellett megoldani a problémát: az általuk kiszemelt helyiségben elhelyezni az előírt vetőmag mennyiségét. Viszont voltak olyan helyiségek is, amelyek javításra vagy teljes újjáépítésre szorultak. Az újjáépítési munkálatok elvégzésére is bizottságot állítottak föl. Ezenkívül szükség volt egy terv elkészítésére arra vonatkozóan, hogy mennyi és milyen alapanyag szükséges ahhoz, hogy a raktár javítása, vagy ép a teljes újjáépítése megvalósulhasson.³²

Az infrastrukturális hiány továbbra is nehézséget jelentett a kolhoz zökkenőmentes működésére nézve, ezért számos olyan gyűlést hívtak össze, amely ezt a problémát próbálta orvosolni. Ilyen ülésnek tekinthető az 1948. december 17-én megrendezésre kerülő is, melyek a központi témája az volt, hogy a harangláb területén lévő erdőből fakitermelést indítványoznak, amit majd felhasználnak új pajták, istállók építéséhez, hiszen a kolhoz sem saját pajtával, sem raktárral, sem saját istállóval nem rendelkezett. Egyhangúan elfogadták azt a javaslatot, amelynek értelmében ki kell vágni az erdőből 60 db 8–11 méteres fát. Mint ahogy mindenre bizottságokat állítottak föl, így a fák kiválasztására is létesült egy bizottság. Az ülésen megszavazott javaslatokat el kellett fogadtatni a Beregszászi Körzeti Bizottsággal.³³ A Beregszászi Körzeti Bizottság engedélyt adott a fa kivágására és emellett küldtek még egy erdészfőnököt, hogy koordinálja a fa kivágását.³⁴ Mindezeket az információkat a visszaemlékezők is alátámasztják és azt is, hogy a fakivágásoknak szomorú kimenetele lett: „*Kegyetlen*

³⁰ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 6–7.

³¹ Estók Róza, (1942) Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2018.09.30.

³² KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 9.od. zb.1–3.

³³ Uo.

³⁴ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 4.od. zb.1.

sokat elbeszéltek anyámék, hogy Balog Lajosnak vót egy erdeje, amit mi úgy nevezünk, hogy a Balog erdeje, vót nagy akácosa, almása, tölgyfás része, és ő is ugyanúgy elment és aláírt a kolhozoknak és nem gondolta, hogy azt is aláírja ezzel, hogy elveszik az erdőt, azt gondolta, hogy elviszik az össze lovat, és kész és amikor megtudta, hogy kivágtak az erdejéből a fákat olyan bánatnak adta a fejét, hogy belehalt.”³⁵

Földrendezés és a három éves terv

A kutatásban vizsgált Harangláb település földrendezésének és földosztásának helyzetéről levéltári forrásokból kaphatunk hiteles információkat. Ezen dokumentumok között található egy 1949-es évi összeírás, ami 115 kolhoztagot jegyez föl név szerint. Az összeírás tartalmazza a kolhoztag nevén kívül a házsámát, az eddig birtokolt földterületét, a saját földrészéhez hozzáadott vagy épp elvett földrészleg nagyságát, valamint az így megkapott véges összeget, mely a 2. táblázatban tekinthető meg.³⁶

2. táblázat. A Vörös Csillag kolhoz tagjainak összeírása (részlet)³⁷

Az artele tagok neve	Házsám	Meglévő földterületek	Hozzáadott földterületek	Elvett földterületek	Összes
Gál Irén	1	0,35	-		0,35
D. Baranyi Gyula	2	0,15	0,12		0,27
D. Baranyi Ferenc	6	0,18	0,09		0,27
B. Baranyi Bertalan	7	0,11	0,16		0,27
B. Baranyi Lajos	8	0,12	0,15		0,27
A. Gerő Ferenc	9	0,24	0,03		0,27
V. Baranyi Ignác	41	0,57		0,07	0,50
V. Baranyi Mária	42	0,61		0,11	0,50
V. Baranyi János	43	0,62		0,12	0,20
Balog Erzsébet	-	-	0,25		0,25

A legtöbb kolhoztag, aki még egy negyed hektárral sem rendelkezett, annyi földrészt kapott a kolhoztól, amennyivel kiegészült a földrészlege és elérte a félhektárnyi nagyságot. A leggyakoribb a dokumentum alapján a 0,27 ha volt, hiszen 115 személyből 62 személy rendelkezett ekkora nagyságú földterülettel. A legnagyobb földrészként a fél hektár volt engedélyezve, és ezt leggyakrabban úgy érték el, hogy annak a személynek, aki több földdel rendelkezett, mint fél hektár, a fennmaradó „fölöslegét” elvették, akik pedig semmilyen földterülettel nem rendelkeztek, ők kaptak 0,25 ha-t. A dokumentum alapján 13 személy nem rendelkezett semennyi földterülettel, 15 személy pedig egy fél hektáros földterület birtokosa volt. Mind-

³⁵ Estók Róza, (1942) Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2018.09.30.

³⁶ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.1–10.

³⁷ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.1–10.

ezeket összevetve a haranglábi Vörös Csillag kolhozban összesen 35,81 hektárnyi földterület került odaítélésre egyéni gazdálkodás céljára.³⁸ Ezeket egészítette ki a nem mezőgazdasági munkát végző személyek (2 tanár, 1 háziorvos) földrésze, amelyet a kolhoztól kaptak, mindhárójuk 0,15 hektárt fejenként.³⁹

Az 1949. február 8-ai keltezésű iratban pontokba gyűjtve, rögzítve van a haranglábi Vörös Csillag kolhoz földterületeinek az eloszlása. Ennek értelmében a kolhoz közhasználatára, valamint a közös munkára kijelölt földterület mérete összesen 611,11 ha, ebből:⁴⁰

- szántóföld – 390,90 ha
- kaszáló – 85,79 ha
- legelő – 157,42
- erdő – 2,00 ha
- mező melletti utak – 10,86 ha
- vizes rész – 4,98 (ahol kanálisokat ástak)
- közös kolhozi építkezésre kijelölt föld – 1,13 ha
- futballpálya – 0,50 ha
- hasznavehetetlen föld – 3,03 ha

Az egyéni gazdálkodásra kijelölt földterületre 35,81 hektárt jelöltek ki. A szántófölből pedig elkülönítettek 5 hektárt az új kolhozudvar építésére. A kolhozhoz nem tartozó külső használatra kijelölt földek az alábbiak voltak:⁴¹

- szolgálati munkásnak adott föld – 0,45 ha
- iskola részére – 1,27 ha
- óvoda részére – 0,5 ha
- határőrség részére – 0,57 ha
- „Zóna” – 48,43 ha

A haranglábi Vörös Csillag kolhoz földterülete összesen 748,64 hektár volt 1949-ben.⁴²

A taglétszámot illetően az alakulást követően már egy fél év után is jelentős volt a létszámnövekedés, hiszen az egyre állandósuló gyűléseken egyre több kolhoztag vett részt. Az 1949. február 13-án megtartott ülésen már 250 kolhoztag jelent meg. Az említett ülésen a napirendi pontok egyike az 1948-as évről szóló kimutatások voltak. A kimutatáshoz fűzött beszédében a kolhoz titkára és egyben könyvelője is a tervutasításos rendszerről beszélt: *„A mi szovjet hazánk terv szerint vezeti a gazdálkodást és mióta mi is áttértünk a kollektív falusi gazdálkodásra azóta nekünk is tervek szerint kell haladnunk. Ahhoz, hogy ezt megvalósítsuk min-*

³⁸ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.1–10.

³⁹ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.11.

⁴⁰ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.14.

⁴¹ Uo

⁴² KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb.14.

den év után ellenőrző bizottságot hívunk össze, ami tüzetesen átnézi az egész évi munkának az eredményét és összeállítja ez alapján az éves kimutatást. A bizottság által összeállított kimutatás mindenki számára megtekinthető.”⁴³

Attól a naptól kezdve, hogy a településen megalakult a kolhoz, a propaganda minden nap skandálta a szlogenjeit a kollektív gazdálkodás és a tervutasításos rendszer előnye és haszna mellett. Így került sor Haranglábban, a Vörös Csillag kolhozban a „hároméves terv” bevezetésére, amely az állattenyésztés produktív fejlesztését célozta meg, és az 1949-től 1951-ig tartó időszakot foglalta magába. A tervet napra pontosan 1949. április 18-án adta ki a SZKP Miniszteri Tanácsa, melynek értelmében a kolhozoknak kötelező volt az alábbi jószágállományt tartani a farmon:⁴⁴

- Nagyszarvú állatok – 160db
- Tehén – 56 db
- Disznó – 26 db
- Bárány – 90 db
- Szárnyas – 1240 db

A hároméves tervbe foglalt normákat, megvalósítandó eredményeket és mennyiségeket a 3. táblázat tartalmazza.⁴⁵

3. táblázat. A Vörös Csillag kolhozban bevezetett „hároméves terv”, amely Haranglábban az állattenyésztés produktív fejlesztését célozta meg

Megnevezés	Mértékegység	1949-es év	1950-es év	1951-es év
I. Az év végére az alábbiakban előirányozott mennyiségtől nem lehet kevesebb semmilyen állatfajtából sem:				
1. Nagy testű (szarvú) állatok. Beleszámítva a teheneket is		90	93	108
2. Bárány és kecske együtt		5	16	16
Ebből bárány:		10	26	43
Vastag és vékonyszörű bárány		10	26	43
3. Disznó		8	14	30
4. Szárnyas		30	30	24
		99	350	600
II. A fejesátlag növelése tehenenként. A bárányfajták keresztezésének a végrehajtása		1500	1800	2050

⁴³ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 18.od. zb.1.

⁴⁴ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 14.od. zb.1–2.

⁴⁵ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 14.od. zb.1–2.

„Kulákelemek” a településen

A kollektivizálás menete leginkább az adópolitika következtében gyorsult fel,⁴⁶ amely 1948. december 19-én vette kezdetét.⁴⁷ A felgyorsuló kollektivizálás egyik hathatós eszköze az adópolitika volt, mellyel leginkább a módos, vagy tehetősebb parasztokat, más néven „kulákokat” sújtották. A szovjet hatalom törekvései között szerepelt a kötelező beszolgáltatások mennyiségének a növelésével való nyomásgyakorlás, melynek legnagyobb elszenvedői a kulákok lettek.⁴⁸

Kárpátaljára is kiterjesztették az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa 1947. június 21-i „a lemergi, a sztanyiszlavi, a drohobicsi, a ternopili, a rivnei, a volinyi és csernyivci megyei kulákgazdaságok megadóztatásáról” szóló határozatát. Minden faluban összeírták a „kulákgazdaságokat”, leltárba vették az ingóságokat, hogy semmi ne maradjon ki az adóterhelés alól. Minden településen találtak olyan embereket, akikre ráfogták, hogy a nép és a kolhozrendszer ellenségei. Az ügyészség, a milícia és az állambiztonság állandóan zaklatta őket. Azokat, akiket kuláknak nyilvánítottak, szabotázs vádjával kizárták a kolhozból. Innen egyenes út vezetett ahhoz, hogy a rendszer bedarálja áldozatát.⁴⁹

A Haranglábbon is voltak kuláknak nyilvánítva bizonyos személyek. Ezt a tényt nemcsak az interjúk legtöbbször, hanem a levéltári források is alátámasztják, hiszen az 1949. augusztus 30-i általános gyűlésen került megbeszélésre, hogy kiket is nyilvánítanak kuláknak a településen. A kiküldöttnek az volt a feladata, hogy tisztogatót hajtson végre a Vörös Csillag kolhozban belül. Felszólalásában elmondta, hogy „nem szabad, hogy a Vörös Csillag kolhozban kulákok tartózkodjanak, meg kell tőlük szabadulni, ki kell őket likvidálni”.⁵⁰ Az ülésen felsorolták a kuláknak nyilvánított személyeket. B. Baranyi Lajos és az alábbiakban felsorolt hozzátartozói voltak azok, akiket a kolhoz vezetősége kuláknak nyilvánított:⁵¹

- B. Baranyi Lajos
- **Felesége:** B. Baranyi Lídia
- **Lánya:** B. Baranyi Margit
- **Fia:** B. Baranyi Bertalan
- **Testvére:** B. Baranyi Irma

A gyűlésen döntöttek a kulákká nyilvánított család további sorsáról, mely döntés értelmében a család minden tagját, mint kulákelemeket, ki kell irtani a kolhozból. A titkár a családfővel kapcsolatban így fogalmazott: „*Hadd dolgozzon, ott ahol tud, de a kolhozi szférában nincs rá szükség.*” Ezt követően egyhangú döntés

⁴⁶ OFICINSZKIJ: 2010. 277.

⁴⁷ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 9.od. zb.1–3.

⁴⁸ OFICINSZKIJ: 2010. 277.

⁴⁹ OFICINSZKIJ: 2010. 277.

⁵⁰ KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 18.od. zb.9.

⁵¹ Uo

születet arról, hogy 1949. szeptember 15-től véglegesen ki kell zárni B. Baranyi Lajost családjával együtt a kolhozból.⁵²

Összegzés

Következtetésként elmondható, hogy a településen végbement szovjetizálás jelentős mértékben változtatta meg az ott élő lakosság életét és mindennapjait. Az egyik legnagyobb változás a gazdálkodási- és tulajdonformát érintette, hiszen fokozatosan föl lett számolva a magángazdálkodás, illetve a magántulajdon, ami által a saját kézen lévő földterületek, különböző mezőgazdasági eszközök, valamint az állatállomány a kolhoz tulajdonába került át. A mindennapokat átszötte a kommunista irányítás, melynek leghathatósabb eszköze a megfélemlítés volt. A település lakosainak be kellett lépniük a kolhozba, hiszen bármiféle boldogulást és előbbre jutást a szovjet vezetőséghez kapcsolódó viszony határozott meg. Mindenben, amiben csak a lehetett a kolhoz rendelkezésére kellett állni, ezzel is hozzájárulva a településen végbemenő kolhozosítás felgyorsításához, valamint a kolhoz hatékony működéséhez. A rendszerrel való ellenállás megtorlásokat hozott magával a lakosságra nézve.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Publikálatlan források

1. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1.
2. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 3.
3. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 1.
4. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 7 od. zb. 2.
5. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 3–4.
6. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 5.
7. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 8 od. zb. 6–7.
8. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 9.od. zb. 1–3.
9. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 4.od. zb. 1.
10. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb. 1–10.
11. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb. 11.
12. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 11.od. zb. 14.
13. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 14.od. zb. 1–2.
14. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 18.od. zb. 1.
15. KTÁL, P-994. fond, 2. opisz, 18.od. zb. 9.
16. KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70–75.

⁵² Uo

Adatközlők

1. Baranyi Olga, 1935 évi születésű haranglábi lakos, jelenleg nyugállományt tölt be
2. Baranyi András, 1931. évi születésű haranglábi lakos, jelenleg nyugállományt tölt be
3. Karkuska Irén, 1934. évi születésű haranglábi lakos, jelenleg nyugállományt tölt be
4. Baranyi Dezső, 1946. évi születésű haranglábi lakos, jelenleg nyugállományt tölt be
5. Estók Róza, 1942. évi születésű haranglábi lakos, jelenleg nyugállományt tölt be

Szakirodalom

1. MOLNÁR D. Erzsébet: *A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején*. In: MOLNÁR D. Erzsébet–MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában*. Beregszász, 2016.
2. История городов и сёл Украинской ССР. Закарпатская область. Институт историм Академии наук УССР, Киев, 1982.
3. OFICINSZKIJ Román: *Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája*. In: FEDINEC–VEHES (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
4. OFICINSZKIJ Román: *Kollektivizálás*. In: FEDINEC–VEHES (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
5. CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004.
6. MÓRICZ Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatások Síp Alapítvány. Budapest, 2001.

